

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/01/toth-judit-kuluncsics-reka-mate-andras-mato-aron-fodor-richard-konferencia-es-muhely-a-kadar-korszak-es-a-rendszervaltas-tortenelmi-fogalmainak-tanitasarol-13-03-02/>

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd

Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

2022. október 1-jén a Nemzeti Emlékezet Bizottságának épületében került sor a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata (MTT TT), a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB), valamint a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI) közös konferenciájára, mely a „*Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról*” címet kapta. Az esemény három fórumon zajlott: plenáris előadások, műhely és „jógyakorlat” szekciók. A rendezők egyik legfontosabb céljaként a tudomány és a közoktatás közötti kapcsolat erősítését, a korszakot érintő történelmi fogalmak tisztázását, ezzel együtt a gyakorló történelemtanárok munkájának segítségét jelölték meg. A program nyitó előadásait követően a résztvevők tematikus műhelyfoglalkozásokon vehettek részt, amelyeket történész szakértők és történelemdidaktikus szakemberek közösen vezettek. A workshopok célja az egy-egy résztémához kapcsolódó tantervi fogalomlista áttekintése, és rövid forrásrészletek ajánlása volt a gyakorlati munkához.

Bevezetés

A rendezvényt **Hermann Róbert**, a Magyar Történelmi Társulat elnöke nyitotta meg, kiemelve a korszak értelmezésének sokrétűségét, a nyilvánvaló negatívumok (a diktatúra vitathatatlan ténye) mellett a pozitívumokat is (például pezsgő kulturális élet). Fontosnak tartotta, hogy a korszak tapasztalatait értelmezzük és továbbadjuk. **Kaposi József**, a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozatának elnöke a program szükségességére tért ki, bízva abban, hogy eseménynek a gyakorlatban is lesznek hatásai a pedagógusok munkájára. A plenáris előadások előtt egy könyvbemutatóra is sor került, Kaposi József mutatta be **Katona András** legújabb, „*Fél évszázad a történelemtanítás szolgálatában*” című válogatott tanulmányokat tartalmazó kötetét, mely szabadon hozzáférhető.¹ **Nyári Gábor**, a RETÖRKI ügyvezető igazgatója a személyes történeteken keresztül érzékeltette a Kádár-korszak és a rendszerváltás utáni Magyarország közötti különbségeket. A konferencia jelentőségét abban látta, hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy a mai diákokhoz – akiknek már nincsenek róla személyes emlékeik – eljussanak a korszakra vonatkozó közösségi emlékek, hiszen a konferencia eredményei továbbadhatók az iskolai ismeretközvetítés és más pedagógia eszközök segítségével. Kitért továbbá a frissen létrejött Történelemdidaktikai és pedagógia műhelyre, melyet a történelemoktatás segítésére, a legfrissebb tudományos eredmények gyakorlatba való beépítésére hoztak létre.

A NEB képviselőjében **Dr. Soós Viktor Attila** bizottsági tag tartott nyitóbeszédet, aki szintén személyes emlékekkel szötte tele mondandóját, kitérve arra, hogy azokat a fontos fogalmakat,

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

témákat, amelyek az oktatásban és a történelemtudományban is megjelennek, de máshogy viszonyulunk hozzájuk, élményközelivé kell tenni a mai fiataloknak.

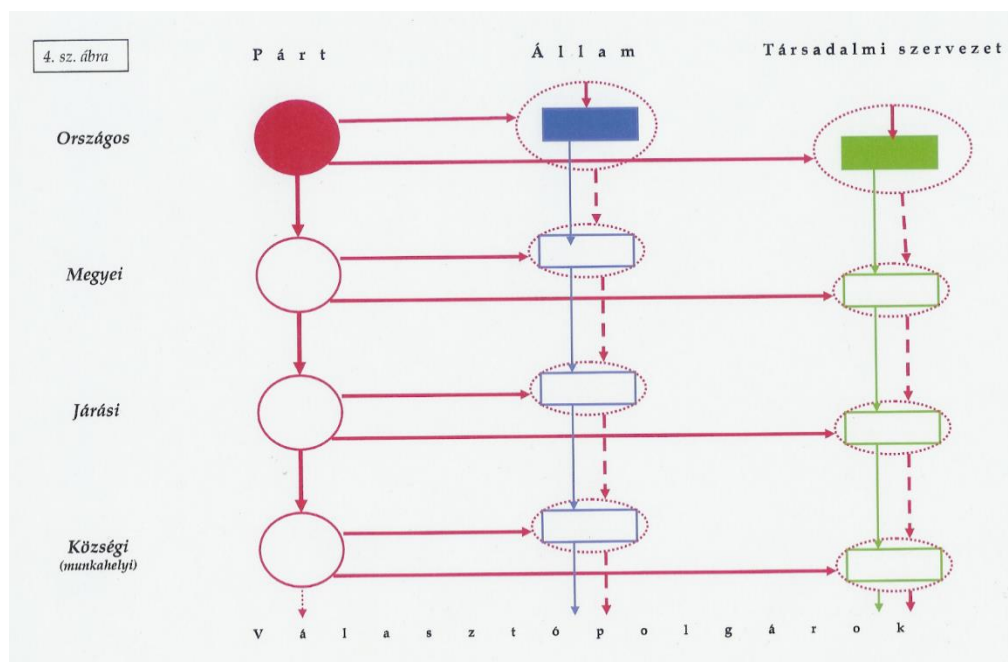
Az alábbiakban a plenáris előadások és a tematikus műhelyek eredményeit foglaljuk össze. A plenáris előadások teljes terjedelmükben megtekinthetők felvételtől.²

Plenáris előadások

A „Kádár-korszak ma leginkább a retróra, a fridzsiderre utaló konnotáció” – említette előadásában **Bánkuti Gábor**, a Pécsi Tudományegyetem BTK Modernkori Történelmi Tanszékének habilitált egyetemi docense. Előadása a Kádár-korszak értékelése, a középiskolai fogalomhasználat és a tartalmi kánon lehetőségei, problémái, valamint a kimeneti követelmények fogalmi rendszere köré épült.

Az előadó bemutatta a pártközpontú rendszer kialakítását (például az MDP 1949-es alkotmánya), a pártállam működését (például a párhatározatok szerepét, a pártirányítás érvényesítésének módjait, a politikai rendszer és az ideológia célrendszerét, periodizációját), a párt és az állami szervek viszonyát.

1. ábra: A pártirányítás rendszere – részlet Bánkuti Gábor diájából

Forrás: VONYÓ József (2012). Egy monolit rendszer árnyalatai. Kronosz Kiadó, Pécs, 25. k. nyomán

Az előadó kitért továbbá a Kádár-korszak alpnarratívájának túlegyszerűsítésére is, ami a tankönyvek alapján a következőképpen írható le: „megtorlás; Kádár tanult Rákosi hibájából;

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

konzolidáció; életszínvonal; háztáji; puha diktatúra; tartós fogyasztási cikkek; három T; fusi; olajár; adósság; rendszerváltás (...). 1956-ig rossz, utána jó”.

A kutató szerint tovább nehezíti a korszak megértését, hogy fogalomhasználat tekintetében a korabeli hatalmi szókészletből átvett, szituatív kifejezések váltak elterjedtté, de azok eredeti jelentése eltér a maiétól (például konzolidáció), vagy félreviszi az értelmezést (például kádári alku). Mindezek egy kiegyensúlyozottabb, nyugalmasabb viszonyrendszert sejtetnek a Rákosi érához képest.

Előadásának utolsó perceiben tankönyvből vett példákkal illusztrálta a fogalomhasználat – és ebből adódóan – a narratíva különbözőségének tényét.

Zárásként elmondta: kérdés, hogy mindezen háttérismeretek nélkül hogyan kapcsolódhatnak a mai diákok az idősebb nemzedékek történetéhez, a kor összefüggéseinek megértéséhez.

Kojanitz László, a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata elnökségi tagja *Történelmi fogalmak tanításának nehézségei*³ címmel tartott előadást. Kojanitz szerint a történelemtanároknak sok fogalmat kell mind mennyiségileg, mind tartalmilag átlátni, melyekkel felvértezve aztán a diákokat értelmesen tudnak gondolkodni a témáról. Ez az előadó szerint különösen nehéz a Kádár-korszak esetében, hiszen itt a fogalmak interpretációjáról a diszciplínán belül sincs teljes konszenzus.

A rövid bevető után az előadó ismertette a történelmi fogalmak különböző fajtáit, melyeket típusuktól függően determinálják azt, ahogyan érdemes velük az órán dolgozni.

1. egyedi fogalmak: Ezek a kontextus specifikus fogalmak (például: a három T, azaz tiltott, túrt, támogatott).

Kojanitz szerint fontos, hogy ezek a fogalmak megragadhatóak legyenek, tehát érdemes élményszerűvé tenni őket (például a három T tanítását azzal filmfelvétellel, amelyen Tóth Dezső miniszterhelyettes tárgyalása látható és hallható a könnyűzenészekkel).⁴

2. általános fogalmak: Olyan fogalmak, melyek több kontextusban is előfordulhatnak (például restauráció).

A megértést könnyíti és nehezíti egyaránt, hogy ezeknek van ugyan definíciójuk, de kontextusonként változik. A korábbi példák történelmi összefüggésekben használt jelentése alapján össze lehet állítani, hogy a Kádár-korszakban mit jelent a fogalom (itt adaptív értelmezésére van szükség).

3. kolligációs fogalmak: Olyan fogalmak, melyek több eseményt és jelenséget fűznek egységbe (például: felvilágosodás, Kádár-rendszer).

Feldolgozásuk az egyedi fogalmakhoz hasonlóan történik. Nem a definíció a fontos, hanem a példák és jellemzők által a tartalmassá, jól szemléltethetővé tétel.

4. tartalmi kulcsfogalmak: Ezek a fogalmak kontextustól függetlenül használhatóak, összehasonlításra is használhatóak (például: gazdasági rendszer).

Ezen fogalmaknál a megfelelő fogalmi keret, az adaptálhatóság kialakítása különösen fontos.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

5. értelmező kulcsfogalmak (diszciplináris fogalmak): Azon fogalmak, melyek az összefüggések megragadásában, értelmezésében segítenek (például: változás és folyamatosság, ok és következmény).

Ezen kulcsfogalmak fejlesztése képezi a történelmi gondolkodás alapját. Például: „*Mi változott a Rákosi-korszakhoz képest a Kádár-korszakban?*” Nem az a fontos, hogy erre a kérdésre a tanár válaszoljon, hanem hogy rámutasson, erre a kérdésre mennyire sokféle aspektusból lehet választ adni (például: hasonlóságokra, különbségekre való utalás, vagy a rövid és hosszú távú változások számbavétele), melyet a diákokkal is meg kell ismertetni, rámutatva arra, hogy a különböző aspektusok különböző értelmezéseket fognak eredményezni.

A kutató zárásként azt tanácsolta, hogy tegyünk különbséget a sokféle fogalomtípus között, segítsünk a diákoknak kialakítani a megértésükhöz szükséges megközelítésmódot.

Ö. Kovács József, a Magyar Nemzeti Levéltár tudományos igazgatója a Kádár-korszak gazdaságáról adott elő. Előadásában, melynek címe *Az „örömtelen gazdaság” a rendi államszocializmusban*, először módszertani fogásokra hívta fel a figyelmet – például arra, hogy a korszak forrásai kódoltak: a „melléküzemág” valójában főüzemág, a „földosztás” igazából földelkobzás. Az előadó hangsúlyozta továbbá a *kontinuitás* szerepét. A szovjetizáció sem volt más, mint az orosz birodalmi területszerző politika folytatása, és a kádári „konszolidáció” sem volt egyéb, mint a Rákosi-korszak folytatása. Erre példa a kényszerkollektivizálás (1958-tól 1961-ig) brutalitása, az erőltetett gazdasági növekedési modell extenzív jellege, a technológiák konzerválása, de ide tartozik a döntések irracionálitása (alig ismerte valaki a költségvetés valódi számait), vagy a felelősség áthárítása is. Előadásában a tervgazdaság működéséről, szerepéről is beszélt.

Rendi államszocializmus – szerepel a címben és nem véletlenül, a rendszer valójában újratermelte a rendiségből ismert kiváltságokat és merev hierarchiát, hiába tűzte zászlajára ezek eltörlését. Hiába a háromszor-négyszer annyi erőfeszítés a Nyugathoz képest, messze alulmaradt a régió.

Még mindig bebetonozódva élnek a korszak közhelyei; az új gazdasági mechanizmus egy igencsak sikeres kommunikációs eszköz, de valójában nem volt más, mint egy korrekciós kísérlet, *csődeljárás*. Mi sem jelzi ezt jobban, mint az, hogy 1967-ben az ország kéri felvételét a Nemzetközi Valutaalapba. Vagy az „adómentesség” látszata: különös diszkrimináció érte a parasztságot az ún. házadóval, vagy azokat a tehetősebb parasztokat, akik rendelkeztek lóval, nekik ugyanis lóadót kellett fizetni a „rendszerellenesnek” tekintett patásaik után, ami kifejezetten magas adóteher volt. Jellemezte továbbá a korszakot a másodrangú, elavult technológiák használata, az alkatrészhíány, a „*progresszív pazarlás*”,⁵ a külső eladósodás. 1986-ban maga az MSZMP határoz meg „*hátrányos helyzetű településeket*”, nyíltan beismervé az egyenlősítés, a tervgazdaság bukását.

Az előadó szerint tehát a szocialista projekt halva született, hiszen teljesen negligálta a józan közgazdasági normákat. A „siker” és a „reform” kifejezés egy államszocialista diktatúrában értelmezhetetlen. Sokkal inkább jellemezhető a kádári gazdaságpolitika az egyszeri (tabi) tanácselnök szavaival: „*a hanyatlás lassítása*”.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Horváth Gergely Krisztián az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet (ELKH BTK TI) tudományos főmunkatársa előadásában a Kádár-kor társadalmáról beszélt, melyben a kontinuous folyamatokat és a generációs tapasztalatokat emelte ki leginkább. Táblázatban prezentálta az Antall-kormány tagjainak nemzedéki tapasztalatát életkoruk alapján, mely nélkül a kutató nehezen értelmezhetőnek találja a korszakot. Szerinte a közoktatás is tévutakon jár, amíg ragaszkodik a kontinuitás helyett a szigorú periodizációhoz.

A Kádár-korszak embere még *az előző rendszerek tapasztalatában nőtt fel*, mintáit innen sajátította el. Igencsak csekély viszont az a nemzedék, amely közvetlenül a Kádár-korszakban szocializálódott, csak az 1953–1970 között született generációt tekinthetjük annak.

1960-as évek a Rákosi-korszak folytatásának tekinthetők, a gazdaság extenzív bővítése révén is. Ekkor még van tartaléka az országnak, ezért tűnik úgy, hogy sikeres a gazdaság kalibrálása, holott ekkor is folyamatosan negatív külkereskedelmi mérleget produkált az ország. Az 1968-as új gazdasági mechanizmus csődeljárása erre is reakció volt. A csődeljárás nagy kérdése: hogyan lehet *piacgazdaság nélkül elkerülni a csődöt*. Az elvileg a dolgozók érdekeit szolgáló szocialista rendszer valójában súlyosan *diszkriminatív volt a vidékkel*, ugyanis csak az ipari munkások számítottak dolgozónak, a TSZ-tagok nem. Így például nem részesülhettek GYES-ben (vagy csak kevesebbet kaptak). E példákból is világos, hogy amit a jelenkori társadalomtörténet gyakran vívmányként tárgyal, valójában mégsem az, ezek a pártállam finanszírozáshoz szükséges, csődöt elkerülő megoldások voltak. 1956 tapasztalata, sebe ott égett bennük, így logikus, hogy Ceaușescu útját Kádárék nem vállalhatták.

1970-es éveket nevezzük a korszak „aranykorának”, de mihez képest? Miért konszolidáció ez az időszak? Ha megvizsgáljuk a generációt, azt látjuk, hogy 1938-tól 1961-ig 13 komoly társadalmi trauma terhelte a magyar társadalmat, a Kádár-korszakban a politikai elitnek nem kellett mást tennie, mint *békén hagynia* a társadalmat.

A kommunista ideológia képtelen volt kitermelni egy új értékrendet vagy egy új embertípust. 1956-ban a kivándoroltak fele 20 év alatti volt, a rendszer éppen saját neveltjeit tudta legkevésbé visszatartani. Sikertelenségét a kontinuous elemek jelzik; a „több lábon állás” kényszere felerősödik, létrehozva az agrárstruktúra elmaradottságát konzerváló második gazdaságot. A téeszek részesművelése a nagybirtok újjászületésének tekinthető, míg a megyék a „*sötét reakciók fészkeiből*” önálló beruházási monopóliummal rendelkező államokká lesznek az államban.

Soós Viktor Attila plenáris előadása a Kádár-korszak működésmódját mutatta be a kultúrán és az egyházpolitikán keresztül.

Az előadás számtalan olyan közhelyre mutatott rá, amely a korszak „puhaságát” mutatná meg, miközben a rendszer célja továbbra is a közvetlen irányítás, kontroll megtartása volt. A korszak kezdődátuma nem 1956, hanem 1964, a megtorlások vége. Némi változás ugyan van a Rákosi-korszakhoz képest, az egyházak működésének akadályoztatása és a kultúra irányítása nem maradt annyiban, csak hatalmi eszközparkot cserélt. 1961-ben zajlik a korszak legnagyobb egyházi pere, a „*Fekete hollók*” ügye. Az 1960–70-es évekre már nem a párt hajtja végre a párt számára kényelmetlen egyházi személyek leváltását, hanem megteszik azt a *párthoz lojális egyházi vezetők*.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

A korszak legerősebb közhelye az Aczél-féle *három T* politikájának kvázi-szabadossága. Soós Viktor Attila azonban rávilágított arra, hogy ezek a kategóriák valójában objektíve meghatározatlanok. *A pártállam döntötte el*, hogy az adott mű melyik kategóriába esett bele, s akivel a hatalomnak problémája volt, tiltott lett. Továbbá a *megfigyelés* és a személyek *kategorizálása* (például ki a „reakciós”) a rendszerváltásig folytatódott. Emellett az állam vált a művészek kizárólagos megrendelőjévé és vásárlójává. Létük az államtól függött, amely elvárta a szocreálhoz való igazodást, és ha ez nem történt meg, gyakran élt a tiltás eszközével (például Nagy Gáspár versei, az *Öröknyár* /1984/ vagy *A fiú naplójából* /1986/). Erre példa a *beatzene* megjelenése is, ami megindította a táncdalfesztiválok virágzását, bevezette a *beat*-mise fogalmát. Az állampárt itt is úgy fűzte a szálakat, hogy a fiatalokat és a különböző kulturális és vallási csoportokat egymás ellen tudja hangolni. Miközben Kádár a Nyugatnak építette a „kirakatot”, elkezdődtek a szentszéki tapogatódzások, és Kádár 1977-ben Rómába tett látogatást, miközben *Lénárd Ödön* piarista szerzetes valamelyik börtön mélyén ült.

Az utolsó előadást **Nyári Gábor** tartotta, aki *Rendszerváltás, rendszerváltoztatás vagy rendszerváltozás?* címmel az eseménysort lefedő fogalom elnevezéséről, annak okairól, interpretációs lehetőségeiről és következményeiről adott elő. Mi okozta? Milyen eredménnyel zárult? – ezeket a kérdéseket érintette előadásában. Ahogy a korábbi előadások kiemelték: a tisztánlátáshoz meg kell ragadnunk a 20. század történelmét, főként a *kontinuus elemeket*. Az előadó szerint a rendszer összeomlását a külső okok által megingott rendszerben végbemenő belső interakciók okozták. A kádári taktika, miszerint csak hagyni kell a társadalmat, 1989-re már kevés volt. A kultúrából érkező rendszerkritikus hangok egyre inkább felerősödtek a gazdasági válság nyomán, és eljutottak a társadalom szélesebb rétegeihez, amire a rendszer válaszolt, és erre a válaszra érkezett viszontválasz. Ez a folyamat döntötte romba a szocializmust. Sokáig a fennálló szocialista rendszer megreformálása került szóba, csak éppen nem volt olyan pont, amihez vissza lehetett volna térni. Amíg a szocialista rendszer reformja komoly lehetőség volt, köztársasági elnökként Pozsgay Imre lehetséges szerepvállalása is fennállt, aztán amint a parlamentáris demokráciába való áthaladás biztossá lett, Pozsgay személye elpárolgott. A társadalom mindhárom kifejezéssel illeti az 1989–90-es eseményeket, azonban a történettudomány ezeket különválasztja. Az előadó szerint *mindhárom fogalom használata* releváns lehet, amit a politikai, társadalmi és gazdasági folyamatok komplexitása indokol. Így nem is az a fő kérdés, hogy melyik a helyes kifejezés, hanem az, hogy *mikor melyiket érdemes használni*.

Ha a rendszerváltás fogalomhoz különböző feltételeket társítunk (például: politikai, jogi), akkor a 20. század magyar történelmében sok ilyen történet – 1919, 1949, 1989 volt a legteljesebb – , míg a kádári „váltás” nem tekinthető ilyennek.

Mi az *eredménye* a rendszerváltásnak? Az országgyűlési választások eredményei jelzik, hogy a társadalom többsége immár nem kért a szocialista rendszerből. Szimbolikus az első országgyűlési ülés is, ahol az első törvény október 23-ára irányult. És bár a rendszerváltás felemásan zajlott le, árnyoldalai ellenére átvezetett minket a kommunista diktatúrából a parlamentáris demokráciába.

A plenáris előadások után négy párhuzamos műhely munkája kezdődött.

A kommunista diktatúra és politikai rendszer (Műhelyvezetők: Bánkuti Gábor – Gyertyánfy András)

A műhelyt Gyertyánfy András, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának tanársegédje vezette, Bánkuti Gábor és Kaposi József közreműködésével. A műhelyben több, már hosszú évek óta a pályán lévő tanár, valamint egyetemi hallgatók is részt vettek.

A műhely kezdetén a Kádár-korszakhoz tartozó történetek és fogalmak kérdései kerültek elő. Felmerült, hogy az iskolákban a téma tanításakor lehetne hagyni, hogy a diákok az otthonról hozott történeteiket megosszák a tanteremben, tanárként pedig ezekből a tényekből, álláspontokból kiindulva lehetne a Kádár-kort bemutatni.

Szóba került kérdésként, hogy kell-e egységes múltképet adni tanításkor a történelemtanárnak. Kaposi József szerint nem, a tanári társadalomnak nem célja „*mindenképpen mindenkinek ugyanazt*” kell tanítania. Ennek kapcsán szóba került, hogy a tantervi kánon konszenzusos értelmezés helyett állhatna inkább csomópontokból vagy dilemmákból. A diákoknak hagyjuk meg a lehetőségét annak, hogy önállóan gondolkozzanak, és saját álláspontot alakítsanak ki az egyes történelmi korszakokról. A szubjektív nézőpont a Kádár-korhoz való viszonyulás egyik tényezője, hiszen az egyes diákok családjai másképpen viszonyulnak ehhez a korszakhoz.

A jelenlévők egyetértettek abban, hogy ilyen helyzetekben talán a legtöbb, amit el lehet érni tanárként, hogy a tanulók meghallgatják egymást és tudomást szereznek más álláspontokról a többiek történeteinek keresztül.

Ennek kapcsán jutott el a beszélgetés a történelmi gondolkodáshoz, mint fogalomhoz. Itt Gyertyánfy András taglalta a fogalom jelentését („*mindazok a gondolati műveletek, amelyek a történelem értelmezéséhez szükségesek*”), hozzátéve, hogy a tanórákon úgy tanítjuk a diákoknak a történelmet, hogy egyszerre nyújtunk segítséget az identitásuk kialakításához, miközben egy olyan gondolkodásmódot tanítunk meg nekik, amivel történészi módon viszonyulhatnak a történelemhez, így képesek lesznek tárgyilagosan vizsgálni a forrásokat, miközben tudomásul kell venniük a különböző nézőpontokat is.

A tankönyvek szerepe is megbeszélés tárgya lett a műhelyben. Egy résztvevő elmondta, hogy azok főleg a tanulóknak jelentenek támaszt vagy éppen kapaszkodót, a tankönyv ott van mindig a diáknál, ha a tanár nem is lehet mindig mellette, hogy elismételjen valamit. A tankönyvekben szereplő információt lehet ettől függetlenül alakítani, válogatni belőle, pluszt adni hozzá, hogy a diákoknak érdekesebb legyen a tananyag.

Az eseményen előkerült egy felmérés eredménye is,⁶ mely szerint minden második tanár kedvenc témája a 20. századi magyar történelem, de ezen belül inkább a század elejének történetét szeretik tanítani. Ezzel együtt a 20. század a legkevésbé kedvelt korszak is, 27%-a megkérdezetteknek kevésbé szereti vagy bizonytalan a tanításakor. A résztvevők megosztották, hogy több kollégájuknak is vannak hasonló preferenciáik, illetve előfordul, hogy egy tanárnak nincsen elég ideje, hogy egyáltalán a 20. század végével, a Kádár-korral igazán részletesen foglalkozzon, így talán kevésbé meglepő ezen felmérés eredménye.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Az egész esemény jó hangulatban, rengeteg személyes és családi történet megosztásával telt, mindenki hozzá tudta tenni az egyes témákhoz azokat a gondolatokat, anekdotákat, amiket szeretett volna. A műhely végén Bánkuti Gábor kifejtette, tapasztalata szerint akármennyire is jól tanít egy tanár, mindig van egy bizonyos számú diák, akit nem tud teljesen bevonni az órába. Éppen ezért szerinte az ezzel esetlegesen járó kiégést elkerülendő, kifizetődő lehet segítséget kérni és érdemes lehet hálózatban tanítani a történelmet: bevonva másokat, meghívni előadókat, táborokat szervezni, mert szerinte „*mindenhez nem fogunk érteni*”.

A Kádár-korszak gazdasága és társadalma (Műhelyvezetők: Horváth Gergely Krisztián és Herber Attila)

A műhely vezetői, Horváth Gergely Krisztián történész és Herber Attila történelemtanár, történelemdidaktikus, tananyagfejlesztő az érdekességet és a könnyen adaptálhatóságot szem előtt tartva alakították ki a műhely tartalmát. A műhelyben a tankönyvi narratíván, fogalomhasználaton túl lehetségesen adaptálható források, feladatok, valamint új típusú források és nézőpontok beemelésében is segítséget nyújtottak az előadók.

Tankönyvi reflexiók

A műhely első szakaszában **Horváth Gergely Krisztián** reflektált a tankönyvek fogalmi apparátusára (eufemizmusok, féligazságok, hamis képzetek keltése). Kitért a konszolidáció, az új gazdasági mechanizmus definiálására. Utóbbinál a tankönyvi narratíva azt az érzetet kelti, mintha a gazdasági mechanizmussal a gazdaság helyreállítható lett volna, holott az újabb kutatások fényében ez maximum csak a nyilvánvaló csőd kitolására volt alkalmas. Emellett tényként jelenik meg, hogy sikerágazat volt a mezőgazdaság, ami – különösen, ha számba vesszük a kollektivizálás emberi árát – tévedés. A melléküzemág jelensége szintén pozitívként jelenik meg, az viszont elsikkad, hogy ez sokszor nem „mellék”, hanem ebből finanszírozzák a dotációk mellett is veszteséges mezőgazdasági termelést. A társadalmi változások tekintetében a GYES-problémára hívta fel az előadó a figyelmet, ti. csak az iparban és általában állami alkalmazásban álló, ún. „dolgozó” nők számítottak teljes értékű jogosultnak, a téészekben dolgozók hosszabb munkaidő mellett kisebb értékű támogatásra számíthattak.

A tankönyvi rész után **Herber Attila** mutatott olyan feladatokat, melyeket ebben a témakörben el lehet érni, valamint forrásokat (például Fortepan, Arcanum, feladatgyűjtemények). Ő is megjegyezte, hogy a középiskolai és a „megélt” Kádár-korszak nem fedik egymást, a közoktatásban a Kádár-korszakot a jóléttel asszociáljuk, így ő is az újragondolás szükségességét fogalmazta meg, bár ennek tankönyvi szintű megvalósulását nem tartja egyszerű feladatnak.

Azt javasolta, hogy a korszak tanításánál olyan feladatokat, forrásokat használjunk, melyek rámutatnak a változásokra (például ábra, diagram – statisztikai adatok kombinálása életképekkel), ezek szemléltetésére az előadók példákat hoztak.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Az előadók összeállított forrás- és feladatgyűjteménnyel érkeztek, ebből a gyűjteményből mutatunk be néhány példát, valamint közöljük az előadók által hozzájuk fűzött megjegyzéseket is.

Források

2. ábra: Fogyasztói árindex, jövedelmek, fogyasztás

Fogyasztói árindex – a legfőbb piaci termékek értéke az 1960-as referenciadátummal összevetésben (forrás: KSH)

	Élelmiszer (%)	Háztartási energia (%)	Egyéb cikkek és üzemanyagok (%)	Szolgáltatások (%)	Átlag (%)
1960	100	100	100	100	100
1965	102,9	97,2	98,9	102,6	102,6
1970	109,9	99,6	99,9	114,1	106
1975	120,6	107,8	116,5	131,2	121,4
1980	181,4	140,6	155,2	159,3	164,6
1985	246,2	205,3	223,6	236,4	228,9
1989	373,7	284,3	354,8	384,2	353,9

Kádár-korszak jövedelmeinek emelkedése (forrás: KSH)

	Havi bruttó átlagkeresetek (Ft) és arányuk a 1960-as referenciadátumhoz mérten (%)	Egy főre jutó reáljövedelem index (%)	Egy főre jutó fogyasztás index (%)
1960	1575 (100%)	100	100
1965	1766 (112%)	118	115
1970	2222 (141%)	159	150
1975	3018 (192%)	199	185
1980	4098 (260%)	216	208
1985	5961 (378%)	236	225
1989	10571 (671%)	250	251

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Különböző termékek és tápanyagok fogyasztása éves/napi szinten egy főre számítva (forrás: KSH)

	1970	1975	1980	1985	1990
Fehérje (gramm/nap)	97,9	100,7	104	106,1	108,8
Baromfi (kilogramm/év)	14,2	15,3	18,1	20,9	22,1
Tej (liter/év)	157,7	163,1	204,4	230,1	235,8
Kávé (kilogramm/év)	1,6	2,6	2,9	2,9	2,6
Sör (liter/év)	59,4	72,3	86	93	104
Bor (liter/év)	37,7	34,2	34,8	24,9	22,8

Reflexió a forrásokhoz

A műhelyvezetők szerint az a baj ezekkel a *statisztikai forrásokkal*, hogy első ránézésre a rendszer pozitívumait emelik ki. Ahhoz, hogy a gyerekeknek releváns információt tartalmazzanak, be kellene építeni, hogy mi a különbség a fogyasztó index, az árindex és a reáljövedelem között, mindezek ismeretében elemzés útján megállapítható például, hogy a '80-as évekre a jövedelmek (vagyis a fizetések) nem növekedtek olyan ütemben, mint az árak.

Az alsó ábrából leolvasható továbbá, hogy nő az alkoholizmus, azonban kifogásolható, hogy a sör és a bor mellett nincs feltüntetve az égetett szesz, pedig annak fogyasztása is jelentős volt. Fontos, hogy a források adatai minden esetben összemérhetőek legyenek, mely ezen táblázatoknál/ábráknál nem teljesül maradéktalanul (például a fehérje és a baromfi külön kategóriában szerepel, miközben a baromfi is fehérje).

3. ábra: Kirakat a Kádár-korszakban

Forrás: Fortepan

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

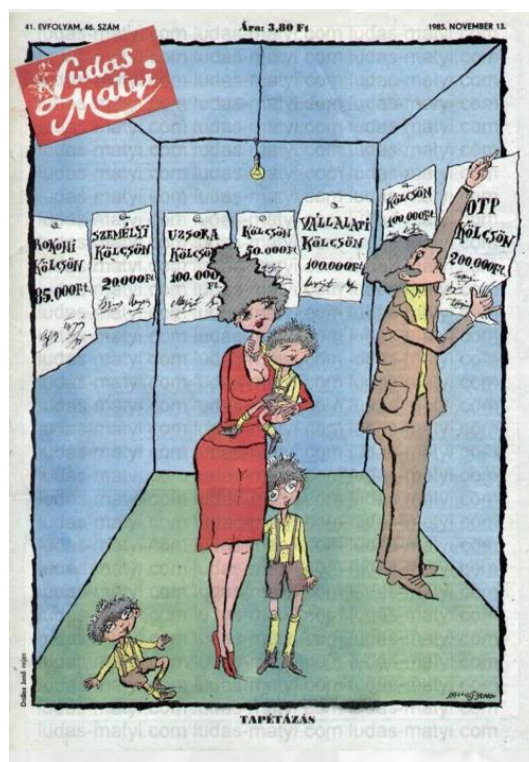
Reflexió a fényképhez

Érdeemes *korabeli fényképeket*, jelen esetben kirakatokat elemezni a gyerekekkel. A Kádár-korszakban ugyanis ezeknek nagy jelentősége volt, a szeszes ital például a jólét jelképezte, melyet ebben a húsvéti kirakatban is láthatunk. E kirakat más szempontból is figyelemre méltó. Jól példázza a rendszer azon törekvését, hogy a szakrális ünnepek – jelen esetben a húsvét – üzenetét felülírja a rendszerlegitimáció szempontjából jelentős évfordulókkal, mint amilyen a felszabadulás huszadik évfordulója. Ezért akár egy kirakat képe segítségével mikroléptékről indulva rekonstruálhatók a korszak sajátosságai.

Érdeemes a Kádár-korszakban a cigányságról (a propaganda és a tényleges integráció kérdéséről), emellett az ingázás gazdasági jelentőségéről is beszélni, mindezekkel segítve az örökölt toposzok és mítoszok újragondolását. A műhely sokszínűségét mutatja, hogy a feladatokban a szent sarokról (vallásosság), a szipusokról (a drogozás korai formája), a cigányság (sikertelen) integrációjáról és a politikai hatalom (köztük Kádár János) a divathoz való viszonyáról is szó esett.

Az előadók a *Ludas Matyi* című satirikus élclap *karikatúráit* különösen értékesnek találták a kor bemutatására, tanítására, melyekből szintén bemutattak néhányat, kitérve a kollektivizálás, a vidéki társadalom lekezelése, a túlfogyasztás kritikája, vagy a hiánygazdaság, a hamis idill bemutatása, az egyházi és az állami ünnepek összemosódásának/ kiüresedésének (például május elseje) problémáira.

4. ábra: A Kádár-kor pénzügyi tudatosságához kapcsolható karikatúrák

Forrás: bal oldalon Ludas Matyi: karikatúra 1960-ból kép; jobb oldalon Ludas Matyi: karikatúra 1985-ből

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Reflexió a forrásokhoz

A karikatúrák megfelelő eszközök a Kádár-korszak mikro- és makrogazdasági helyzetének, uralkodó szemléletének bemutatására. Egyszerre jelennek meg a hiánygazdaságra utaló elemek, és hogy minden elérhető, a végeredmény mégis eladósodásba megy át. Nagyon sokféleképpen el lehetett adósodni, melyet a fenti (4. ábra) második karikatúra jó érzékeltet.

5. ábra: Ludas Matyi, 1958

A Kádár-korszak társadalompolitikájában visszatérő elem, hogy valamelyik nagy társadalmi csoportot bűnbakká tegye, és ellene hangolja a társadalom többi részét. Mindez jól érzékeltethető a kollektivizálásra vonatkozó, a vidéki lakosság irányában gúnyos hangvételű karikatúrákat elemezve. Jelen, 1958-as Ludas Matyi karikatúra a vidéki társadalom jólétére, sőt: önző hedonizmusára utal.

Az utolsó blokkban *dalszövegeket* és térképeket mutattak az előadók. A kor ismert együtteseinek (például Omega, Illés) és alternatív zenekarainak (például URH, Európa Kiadó) munkásságát villantották fel.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

2. ábra: Feladat a „három T”-hez

Sorolja be az alábbi alkotókat és kulturális termékeket a Kádár-kor kultúrpolitikai kategóriáiba! A megoldáshoz használhatja az internetet is!

TILT	TÁMOGAT	TŰR

Váci Mihály versei, Márai Sándor regényei, LGT, Beszélő című folyóirat, Bacsó Péter: Tanú című filmje, a Mozgó Világ című folyóirat, Berkesi András regényei, Haraszti Miklós Darabbér című kisregénye, Németh László Kisebbségben című tanulmánya, Szilvási Lajos regényei, Sára Sándor Pergőtűz című dokumentumfilmke, Garai Gábor versei

Megoldás:

TILT	TÁMOGAT	TŰR
Haraszti Miklós: Darabbér	LGT	Váci Mihály versei
Beszélő	Sára Sándor: Pergőtűz	Garai Gábor
Bacsó Péter: Tanú	Mozgó Világ	Szilvási Lajos
Németh László: Kisebbségben		Berkesi András
Márai Sándor regényei		

Forrás: Saját feladat – Herber Attila

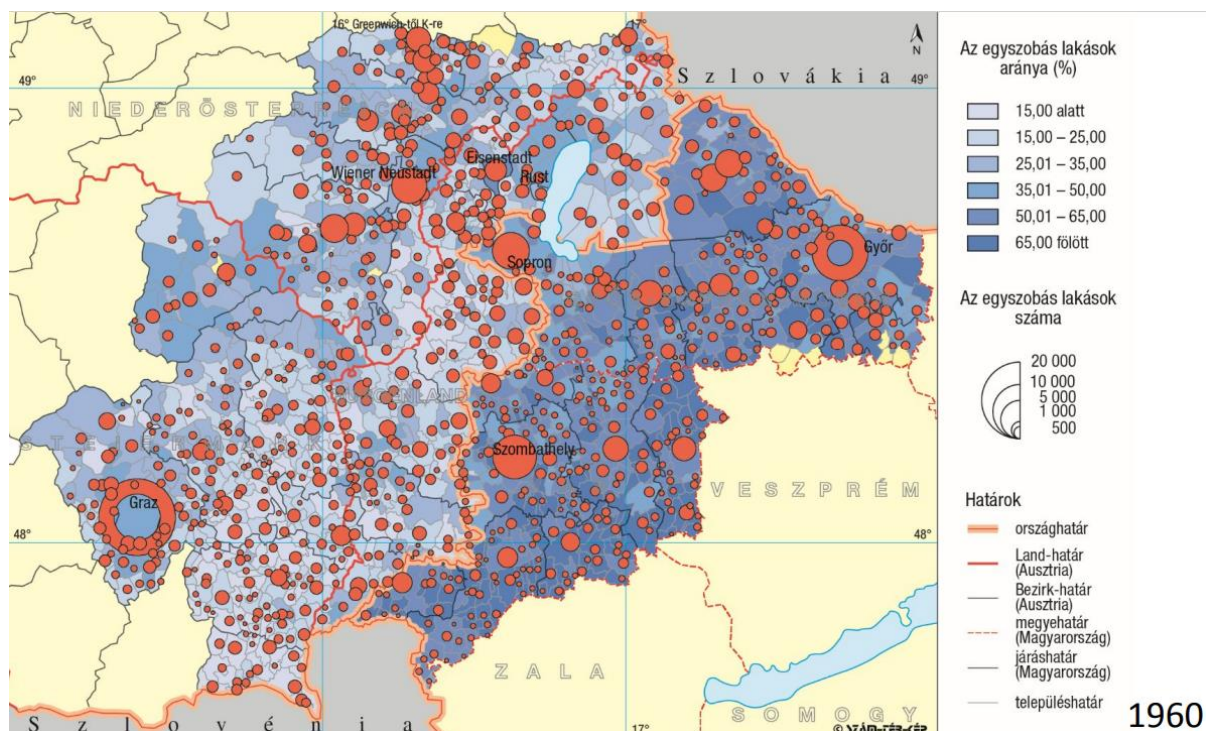
Reflexiók a forráshoz

Az előadók fontosnak tartották, hogy ezek az *akusztikus források* bekerüljenek az elemzendő források körébe, mivel nemcsak hiteles korlenyomatok, de segítségükkel demonstrálható a kimondható és a kimondhatatlan finom határa, ami a Kádár-kor, illetve az aczéli kultúrpolitika alapidimenzióját képezte. További előny, hogy ezek a források az interneten is könnyen elérhetőek. A diákok figyelmét is megragadják majd, és többféle elemzést is végre lehet hajtani rajtuk (összehasonlító, diakrón elemzés), és ezek is alkalmasak kor multiperspektív bemutatására.

Zárásként *Jankó Ferenc térképeit* mutatták meg, melyek Burgenland területéről készültek, és alkalmasak az osztrák és a magyar gazdasági különbségek érzékeltetésére (például: egyszobás lakások aránya, ingázás, Magyarország lemaradása). Ezek segíthetnék kontextusban helyezni az ország fejlődésének/fejlettségének viszonylagosságát, azaz elmaradottságát, mely a magyar oktatásban alig kap helyet. Emellett hiányzik a közoktatásból a pártállam egyházzal kapcsolatos viszonyának (például reakció, lojális) tárgyalása is.

3. ábra: Az egyszobás lakások száma és aránya, 1960-61.

Forrás: Jankó Ferenc (2021): *Burgenland földrajzi felfedezése. Tudomány, geopolitika és identitás a két világháború között.* ELKH BTK TI, Budapest, 287.

Összegzésként az előadók a korszak tárgyalásának jelentőségét abban látják, hogy az ne a tradicionális (és láthatóan félreértelmezett) forrásbázisra épüljön, hanem a vizuális, szöveges, akusztikus forrásokat egymással kombinálva kellene megjeleníteni az időszakot. Paradigmaváltásra van ugyanis szükség a Kádár-rendszer értelmezésében a középiskolai oktatásban, mert az egész korszak értelmezésére rányomja bélyegét a megörökölt, konszolidációközpontú historiográfiai hagyomány. Az újabb levéltári alapkutatások fényében ez a tankönyvi narratíva nem hozható összhangba a történelmi valósággal.

Kultúra- és valláspolitikai a Kádár-korban (Műhelyvezetők: Soós Viktor Attila – Kojanitz László)

A Kádár-korszak kultúra- és valláspolitikájával foglalkozó műhely vezetői dr. Soós Viktor Attila egyháztörténész, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja, valamint dr. Kojanitz László tankönyvfejlesztő, a Református Tananyagfejlesztő Csoport munkatársa és a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozatának elnökségi tagja voltak. A közös munkában tanár szakos egyetemi hallgatók és az ország számos pontjáról (Hódmezővásárhely, Cegléd, Pécs, Esztergom, Szombathely) érkező gyakorló pedagógusok egyaránt részt vettek.

A másfél órás műhelymunka a plenáris előadásokra való reflektálással és tapasztalatcserével kezdődött. A résztvevők egyöntetűen tetszésüket fejezték ki a délelőtti előadásokkal kapcsolatban, valamint abban is egyetértettek, hogy a korszak tanításában rengeteg lehetőség rejlik, ugyanakkor számos probléma is felmerül vele kapcsolatban. A tanárok egyike vetette

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

fel, hogy gyakran találkozik a pedagógus kollégák elfogultságával, érzékenységgel ezzel a korszakkal kapcsolatban, aminek akár olyan kiélezett helyzetben is hangot adnak, mint az érettségi vizsgaszituáció. Ez a felvetés élénk és érdekes diskurzust indított el, mely során felmerült a Kádár-rendszerrel kapcsolatban a társadalomban élő nosztalgia, valamint ennek hatása a diákokra. Mivel a társadalom – és így a diákság felmenőinek – nagy része nem tapasztalt direkt elnyomást, közvetlen brutalitást ebben az időszakban, így a résztvevők felvetették, hogy a műhely témájának tanórai feldolgozása, súlyának érzékeltetése olyan konkrét esetekből kell hogy táplálkozzon, amelyeket lehet élményszerűen tanítani, még ha a diákoknak nincs is saját (vagy családból hozott) tapasztalatuk ezekről.

Ilyen, az életmódtörténethez, illetve a hétköznapok történetéhez kapcsolódó helyzeteket szinte minden résztvevő említett. Szóba került a szamizdatok sokszorosítása, az október 23-i fokozott rendőri figyelem, a vallás mindennapi életből való kiszorítása, a határátlépés nehézségei és az ügynökrendszer is. A gyakorló pedagógusok ezek kapcsán beszámoltak arról a tapasztalatukról, hogy a diákokban a rendszernek azok a jellegzetességei maradnak meg leginkább, amelyről személyes vagy konkrét személyhez köthető történetet mesélnek el nekik (például az illető naplójának, leveleinek bemutatásával). Felmerült az is, hogy gyakran és szívesen fordulnak ehhez a megoldáshoz, mivel a Kádár-korszak tanítása bizonyos értelemben hasonló a 18. század tanításához, hiszen úgymond „nem történt semmi”, vagyis nem eseményeket, hanem a rendszer általános vonásait kell megtanítaniuk, ami személyes történetek nélkül sokkal kevésbé hatásos.

A műhelymunka második felében a műhelyvezetők különböző feladatokat, módszertani ötleteket mutattak be a téma tanításához, a műhely résztvevői pedig ezeket értékelték. Elsőként a NEB és a Református Tananyagfejlesztő csoport együttműködésével készített feladatcsomagról volt szó, amely a NEB *Küzdelem a lelkekért* kiállításához és programsorozatához kapcsolódik, mely a hatvanas években az illegalitásban működő egyházi ifjúsági közösségeknek állított emléket. Ehhez kapcsolódóan különböző, az oktatásban is felhasználható digitális anyagok,⁷ valamint egy korabeli tárgyakat felhasználó szerepjáték született, melyeket több iskolában is nagy sikerrel próbáltak ki.

Ezután a műhely résztvevői a *Református Tananyagtáron* a „Tartalomtár” fül alatt⁸ megtalálható kérdésorientált, forrásokra alapozó és mindenki számára hozzáférhető feladatokat vették górcső alá. Ezek közül számos összefüggő tananyaggá van átalakítva, de részleteik külön-külön, önálló kiegészítő feladatként is felhasználhatóak a tanórán. A műhely során három egyház- illetve vallásüldözésben érintett személy (Kuklay Antal, Rozgonyi György, valamint a még 1956 előtt elítélt Pógyor István) esetéhez tartozó feladatsort tekintett át a csoport Kojanitz László vezetésével. A feladatok egy történelmi kérdés, kutatási probléma megválaszolására teszik képessé a diákokat, miközben számos képi és szöveges forrás élményszerű feldolgozására nyílik lehetőségük a kitöltés során.

További, a tanórákon felhasználható audiovizuális forrásként két dokumentumfilm, a katolikus egyház és a kommunista rendszer kapcsolatát bemutató *Hitvallók és ügynökök*,⁹ valamint a korszak könnyűzenei szereplőinek és az állampártnak egymás felé tett első lépéseiről szóló „*Sok húron pendülnek*”¹⁰ kerültek szóba. Ezek előnye, hogy rengeteg korabeli felvételt tartalmaznak, így akár rövid részletek megtekintése és feldolgozása is alaposan elmélyítheti a diákok ismereteit.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

A résztvevők abbéli reményüket fejezték ki, hogy a közös munkát mielőbb folytathatják, hiszen kifejezetten gyümölcsözőnek tartották a történészek és a gyakorló pedagógusok közti párbeszédet.

A rendszerváltoztatás (Műhelyvezetők: Riba András László – Németh Máté)

A rendszerváltás tematikus műhely Riba András László, a *Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár* szakmafejlesztési igazgatója és Németh Máté, a *Babits Mihály Gimnázium* történelem szaktanára vezetésével és koordinációjával zajlott. Riba András és Németh Máté a RETÖRKI *Történelemdidaktikai és Pedagógiai Műhelyének* vezetője, illetve szakértő tagja. A konferencián bemutatott feladatok összeállításában a műhely további kollégái is részt vettek.

Jégtörő feladatként az érdeklődők a *mentimeter* digitális alkalmazás segítségével gyűjtötték össze azokat a nehézségeket, amelyek a rendszerváltás tanításával kapcsolatosak. A válaszok alapján az idő rövidege és a téma közéleti terheltségének tényezői merültek fel legfontosabbként.

A műhelyhez csatlakozó pedagógusoknak ezt követően a „rendszer” kifejezéssel kellett szóösszetételeket alkotnia. Részben a témában elhangzott délelőtti plenáris előadás okán sokan választották a „váltás” „változtatás” szavakat, emellett a „korrekció”, „állandóság”, „összeomlás” és „ellenesség” szavak is megjelentek. Az irányított diszkusszió során példák is szóba kerültek, a rendszerkorrekcióra az új gazdasági mechanizmus, a rendszerellenességre az egyházak és a művészet, illetve a három T jelent meg a tanárok mentális térképén.

A foglalkozás kitért a köznevelési gyakorlat segédanyagaira is. A műhelyvezetők röviden bemutatták és értékelték az *Nemzeti Köznevelési Portál* nyílt hozzáférésű 12. évfolyamos diákok számára fejlesztett okostankönyvének vonatkozó leckéit (*A Kádár-rendszer meggyengülése, A szocialista rendszer felbomlása és a demokratikus Magyarország születése, Magyar demokrácia 1994 és 2004 között* című fejezetek tartalmai). Az előadás során felmerült a tankönyv szerzői szövegének szerteágazó fogalmi hálója, illetve a kerettantervben szereplő kötelező fogalmak közötti kapcsolat.

A pedagógusok aktív részvételével a beszélgetés fókuszába került a tankönyvek szóhasználata, szaknyelvének érthetősége is. A műhelyre látogatók között változatos intézmény- és településtípus-háttér alapján eltérő tapasztalat rajzolódott ki a diákok szövegértési, értelmezési és szaknyelvolvasási készségeivel kapcsolatban. Fontos érvként merült fel a kétszintű, központi érettségi vizsga minden tanulóra kiterjedő, visszaható jellege.

A műhelymunka harmadik szakaszában a RETÖRKI kollégái által előkészített csoportos kreatív feladatmegoldás következett. Két gondolatébresztő grafikus rendszerezőt, egy felhőábrát és egy kronologikus idővonalat kaptak a csapatok, amelyek segítségével a rendszerváltáshoz kapcsolódó történelmi eseményeket kellett összegyűjteniük és kategorizálniuk.

A közös feladatok sorát egy komplex feladatgyűjtemény csoportos megoldása zárta. A kompetenciafejlesztő feladatbank vizuális és textuális források alapján járta körül az 1990-es országgyűlési választásokat és a rendszerváltás politikai légkörét.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Jógyakorlatok szekciók

A plenáris előadások és a műhelyek után gyakorló pedagógusok jógyakorlatainak bemutatása következett szintén több párhuzamos szekciókban, melyekben számos gondolatébresztő, kreatív ötletet ismerhettek meg az érdeklődők. Helyhiány miatt csupán felsoroljuk a szereplőket és témáikat annak reményében, hogy a szerzők beszámolóival rövidesen a Történelemtanítás hasábjain is találkozhatunk majd.

1. szekció: A Kádár-korszak tanítására vonatkozó jógyakorlatok (Vezetője: Kojanitz László)

Kis Krisztián Bálint tanár (Szakképzési Centrum, Szolnok): Történelem a mozgalmi dalok tükrében.

Gulyás Zoltán tanár (Kossuth Lajos Gimnázium, Cegléd): Humor a történelemben – a történelem humora.

Kiss Károly tanár (Európa 2000 Gimnázium, Budapest): A szamizdat és cenzúra a diktatúra idején.

2. szekció: Tevékenységközpontú jógyakorlatok (Vezetője: Kiss Csilla)

Hománé Móra Éva – Hunyadi-Buzás Éva tanárok (Kemény Ferenc Sportiskolai Általános Iskola, Eger): Retro-túra a Rákosi- és a Kádár-korszakba.

Beliczai Tamás tanár (Kereskedelmi és Vendéglátóipari Technikum és Szakképző Iskola, Szolnok): Lézervágó a történelem tanításában.

Rózsár Dánielné Berényi Mónika tanár (Dobó Katalin Gimnázium, Esztergom): A bazi nagy görög projekt megvalósítása.

3. szekció: Elméleti és történelmi megközelítések (Vezetője: Katona András)

Remeczki Imre tanár (Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium, Sárospatak): Hogyan tanítsuk a Kádár-korszak legfontosabb fogalmait? Sehogy!

Albert Gábor történész, történelemdidaktikus (Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár): Vízügyi történetírás a Dégen-korszakban.

Mátó Áron egyetemi hallgató (Pázmány Péter Katolikus Egyetem): Retorika, gondolatkísérlet és dilemma-diszkusszió, avagy a "tanár megdöntésére" tett kísérlet.

4. szekció: Személyes történelem, vallásföldrajz, mélység-elv (Vezetője: Gyertyánfy András)

Árpási Ildikó tanár (Gregus Máté Mezőgazdasági Technikum és Szakképző Iskola, Hódmezővásárhely): 1968 Csehszlovákia – A bevonulás egy sorkatona naplója alapján.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

Pete József tanár (Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma és Kollégiuma, Pécs): Vallás(földrajz)i ismeretek a történelemórán.

Jáger Amália tanár (Nagy Lajos Gimnázium, Szombathely): Nyomozzunk! Bűntény a palotában!

Zárógondolatok

A rendezvény összességében pezsgő párbeszédet alakított ki a történettudomány, a közoktatás, valamint a történelemdidaktika képviselőivel, melyre általánosságban is nagy szükség lenne. Lehetőséget biztosított arra, hogy a résztvevők közösen értelmezzék újra a korszak tanításának problémáit felismerve megannyi új irányt. A rendezvény célja ezen újszerű gondolatok, források és megközelítések megismertetése volt, amiben a visszajelzések alapján sikeresnek bizonyult.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

MELLÉKLET

A konferencia képei

1. kép: Arató György, a NEB tudományos titkára megnyitója

2. kép: Kaposi József, a MTT TT elnökének megnyitója

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

3. kép: Soós Viktor Attila, bizottsági tag (NEB) megnyitója

4. kép: Bánkúti Gábor, a PTE BTK Modernkori Történelmi Tanszéke habil. docensének előadása

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

5. kép: Kojanitz László, az Oktatási Hivatal munkatársa, a MTT TT elnökségi tagja előadása

6. kép: Nyári Gábor, a RETÖRKI ügyvezető igazgatója előadása

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

7. kép: A hallgatóság

ABSTRACT

Tóth, Judit – Kuluncsics, Réka – Máté, András – Mátó, Áron – Fodor, Richárd
Conference and Workshop on Teaching the Historical Concepts of the Kádár Era
and the Regime Change – Conference Summary

On October 1, 2022, a joint conference of the Teachers' Section of the Hungarian Historical Society, the Committee of National Remembrance and the Institute and Archives for the History of Regime Change took place in the building of the Committee of National Remembrance, entitled "Conference and workshop on teaching the historical concepts of the Kádár era and the regime change". The scientific event took place in three forums: plenary lectures, a workshop and good practice sections. One of the most important goals of the organisers was to strengthen the relationship between scientific historical research and public education, to clarify the historical concepts affecting the era, and at the same time to help the work of history teachers. Following the keynote lectures, participants had the opportunity to participate in thematic workshops, co-led by historian experts and history students. The aim of the workshops was to review the list of curricular concepts related to each subtopic and to recommend short source excerpts for classroom work.

Tóth Judit – Kuluncsics Réka – Máté András – Mátó Áron – Fodor Richárd: Konferencia és műhely a Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmainak tanításáról – beszámoló

JEGYZETEK

- ¹ Megtalálható a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata honlapján: <https://tanaritagozat.tortnelmitarsulat.hu/doc/Fel-evszazad-nyomdai-netre.pdf>. (Letöltés: 2022. nov. 7.)
- ² Megtalálható a Nemzeti Emlékezet Bizottsága honlapján: https://www.youtube.com/watch?v=h2nUNUbswTc&t=3776s&ab_channel=NemzetiEml%C3%A9kezetBizotts%C3%A1ga (Letöltés: 2022. dec. 10.)
- ³ Kojanitz László a történelmi fogalmak tanításának elismert kutatója. Számtalan tanulmánya jelent meg a témában, ezek közül néhány a folyóiratunkban:
KOJANITZ László (2020): Az értelmező kulcsfogalmak tanítása és tanulása I. Okok. *Történelemtanítás, (LV.) Új folyam XI. évf.* 3-4. sz. https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2020/11/11_03_04_Kojanitz.pdf (Letöltés: 2022. nov. 19.)
KOJANITZ László (2021): Az értelmező kulcsfogalmak tanítása és tanulása II. Változás és folyamatosság. *Történelemtanítás, (LVI.) Új folyam XII. évf.* 1-2. sz. https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2021/05/12_01_04_Kojanitz.pdf (Letöltés: 2022. nov. 19.)
KOJANITZ László (2021): Az értelmező kulcsfogalmak tanítása és tanulása III. Történelmi jelentőség. *Történelemtanítás, (LVI.) Új folyam XII. évf.* 4. sz. https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2020/11/11_03_04_Kojanitz.pdf (Letöltés: 2022. febr. 12.)
- ⁴ „Sok húron pendülnek”. A megadott videóban a 39:55 és 42:39 között található az előadásban bejátszott részlet: https://www.youtube.com/watch?v=NUNXkWDrFa4&ab_channel=Rocknemzed%C3%A9k2 (Letöltés: 2022. nov. 27.)
- ⁵ VÁNCSA Jenő (1981) mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter kifejezése.
- ⁶ Az első világháborút lezáró békeszerződések mai megítélése magyarországi középiskolákban. Történelemtanárok és diákok Trianonról – 100 évvel Trianon után. Nemzetstratégiai Kutatóintézet. Kutatási jelentés: https://www.nski.hu/admin/data/file/20200604/az_első_vilagaborut_lezaro_bekeszerzodesek_mai_.pdf (Letöltés: 2022. nov. 27.)
- ⁷ Például a *Küzdelem a lelkekért (Egyházi és ifjúsági közösségek a pártállami Magyarországon a hosszú hatvanas években, 1958–1973)* linken <https://neb.hu/asset/phpBw4fGo.pdf> (Letöltés: 2022. nov. 28.) elérhető, infografikákkal és fényképekkel gazdagított összefoglaló.
- ⁸ Református tananyagtár: <https://reftantar.hu/> (Letöltés: 2022. nov. 29.)
- ⁹ https://www.youtube.com/watch?v=C1khstYnl9s&ab_channel=SzeccsodyGabor (Letöltés: 2022. nov. 29.)
- ¹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=IVRA81oN0MQ&ab_channel=WideVisionPictures (Letöltés: 2022. nov. 29.)